

Četniki Jožeta Melaherja – Zmagoslava v Slovenskih goricah

Marjan Toš*

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.292>
CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 94(497.4-18)''1941/1945''

Potrjeno – Accepted: 15. 11. 2025 | Objavljeno – Published: 29. 12. 2025

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Marjan Toš: Četniki Jožeta Melaherja – Zmagoslava v Slovenskih goricah. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 96=61(2025), 3, str. 5–30

V delu Slovenskih goric in na Dravskem polju je prišlo od sredine leta 1943 do oblikovanja pomembnejše skupine četnikov Jožeta Melaherja – Zmagoslava, ki so januarja 1945 na Vurberku sklenili sporazum z Nemci. Zanimivo je, da do jeseni 1944 ljudje v Slovenskih goricah med četniki in partizani niso delali bistvenih razlik. Leta 1944 so bile oblikovane tri čete četnikov. Prva je delovala okoli Malečnika, Pernice, Pesnice, Korene in Dvorjan. Druga je delovala na območju Spodnje Ščavnice, Kapele, Ivanjcev in do Gornje Radgone, tretja pa v glavnem okoli Sv. Ane, Benedikta, Sv. Trojice, Negove in Lenarta. Odnosi med partizani in četniki so se bolj zaostriili jeseni 1944 in šele takrat je Jože Melaher – Zmagoslav, četniški vodja, začel iskati stike z okupatorji. V boj zoper četnike v Slovenskih goricah ni posegla nobena večja partizanska enota, pač pa le patrulje Lackovega odreda. Te so v Slovenskih goricah krepile osvobodilno gibanje in slabile četniške pozicije, vendar niso razbile nobene njihove vojaške skupine. Najbolj je znan spopad ene od partizanskih patrulj pri Tašnerju v Partinju pri Jurovskem Dolu 14. januarja 1945.

Ključne besede: Jože Melaher – Zmagoslav, četniki, partizani, OF, nacisti, gestapo, patrulje.

* Marjan Toš, profesor zgodovine in geografije, magister zgodovinskih znanosti z doktoratom iz zgodovinske antropologije, publicist in novinar, 2230 Lenart v Slovenskih goricah, Slovenija, marjan.tos@gmail.com – *Marjan Toš, Professor of history and geography, with a Master's degree in historical sciences and a PhD in historical anthropology, publicist and journalist, SI 2230 Lenart v Slovenskih goricah, Slovenia, marjan.tos@gmail.com.*

Marjan Toš: The Chetniks of Jože Melaher – Zmagoslav in the Slovenske gorice. Review for History and Ethnography, Maribor 96=61(2025), 3, pp. 5–30

From mid-1943 onward, a more significant group of Chetniks led by Jože Melaher – Zmagoslav emerged in parts of the Slovene Hills (Slovenske gorice) and on the Drava Plain. In January 1945, at Vurberk Castle, they concluded an agreement with the Germans. Interestingly, until the autumn of 1944, people in the Slovenske gorice did not make any significant distinction between Chetniks and Partisans. In 1944, three Chetnik companies were formed. The first operated in the areas around Malečnik, Pernica, Pesnica, Korena, and Dvorjane. The second was active in the region of Spodnja Ščavnica, Kapela, Ivanjci, and as far as Gornja Radgona, while the third operated mainly around Sveta Ana, Benedikt, Sveta Trojica, Negova, and Lenart. Relations between Partisans and Chetniks intensified in the autumn of 1944, and only then did Jože Melaher – Zmagoslav, the Chetnik leader, begin to seek contacts with the occupying forces. No major Partisan unit intervened in the fighting against the Chetniks in the Slovenske gorice; instead, only patrols of Lacko's Detachment were deployed. These patrols strengthened the liberation movement in the Slovenske gorice and weakened Chetnik positions, but they did not destroy any of their military units. The best-known clash occurred between one of the Partisan patrols and the Chetniks at the Tašner farm in Partinje near Jurovski Dol on 14 January 1945.

Keywords: Jože Melaher – Zmagoslav, Chetniks, Partisans, Liberation Front (OF), Nazis, Gestapo, patrols.

KRATKI ORIS NEMŠKE OKUPACIJE NA SLOVENSKEM ŠTAJERSKEM

Splošne razmere

Po šestoaprilskem napadu sil osi na Kraljevino Jugoslavijo leta 1941 je bila Dravska banovina, torej jugoslovanska Slovenija, razdeljena med italijanske in nemške okupatorje. Slednji so za nekaj dni zasedli tudi Prekmurje in ga nato že 16. aprila 1941 prepustili Madžarom. Natančneje je Hitler razdelil in razmejil Slovenijo v posebnih navodilih o razkosanju Jugoslavije z dne 12. aprila 1941. Navodila so določala, da slovensko Štajersko, Koroško, Gorenjsko, Mežiško dolino, Obsootelje in Posavje ter štiri nemške vasi v Prekmurju dobijo Nemci. Ta del okupirane Slovenije so nemški okupatorju razdelili v dve upravni enoti: v spodnjo Štajersko s sedežem v Mariboru in kasneje v Gradcu ter zasedena območja Koroške in Kranjske s sedežem na Bledu in kasneje v Celovcu. V spodnjo Štajersko so vključili tudi dele okrajev Dravograd, Kamnik, Litija in Krško. Po prvotnih načrtih naj bi okupirana območja 1. oktobra 1941 priključili k rajhu. Formalnopravno so načrtovano priključitev odlagali, najprej iz personalnih razlogov, kasneje pa zaradi narodno-osvobodilnega gibanja. Formalno-pravne priključitve nato ni bilo nikoli, a v praksi so oblasti v obeh okupacijskih enotah delovale in ukrepale, kot da gre za del nemškega rajha, z uveljavitvijo rasne in ostale nacistične zakonodaje.

Italijani so svoj okupirani del Slovenije poimenovali kot Ljubljanska provinca ali Ljubljanska pokrajina in jo priključili k Italiji. Madžari so Prekmurje formalnopravno priključili k madžarski državi 16. decembra 1941. Neodvisna hrvaška država (NDH) je od razkosane Slovenije dobila obmejne vasi Jesenice na Dolenjskem, Pobrežje, Novo vas pri Mokricah, Slovensko vas in del vasi Čedem pri Kostanjevici. Vsi trije okupatorji so Slovence kot narod obsodili na smrt, torej na etnocid. Glede na nemške radikalne okupacijske metode pa lahko govorimo že od začetka okupacije tudi o genocidu. Na nemškem okupacijskem območju so oblasti izvajale množične izgone slovenskega prebivalstva, množično kolonizacijo Nemcev, pospešeno ponemčevanje slovenskega prebivalstva, rasne preglede, ukinili so vse organizacije in društva, zaplenili premoženje, spremenili krajevna imena, uničili slovenske knjige, prepovedali tisk, izvajali obvezne tečaje nemščine, namestili svoje učitelje in vzgojitelje v nemške šole in vrtce, pripeljali svojo duhovščino, prepovedali tisk, že poleti 1941 so začeli streljati talce, spomladi 1942 pa so začeli s prisilno mobilizacijo v nemško vojsko.

Nacisti so se aprila 1941 na slovenskem Štajerskem odločili za okupacijski sistem šefa civilne uprave, kakršnega so uvajali v okupiranih pokrajinah, do katerih so imeli poseben interes in bi jih radi čim prej vključili v tretji rajh. V prvih treh mesecih okupacije so nacisti še pustili takšno upravno razdelitev zasedenega ozemlja (okraji, občine), kot so jo našli, in so jo le nekoliko spremenili. Julija 1941 so nacisti okupirano slovensko Štajersko razdelili na pet podeželskih (Maribor, Celje, Ptuj, Brežice in Trbovlje) in mestno okrožje (Maribor), nekdanji ljutomerski okraj pa so v upravnem pogledu priključili okrožju Radgona na avstrijskem Štajerskem. Okrožja so vodili politični komisariji, ki so se februarja 1942 preimenovali v deželne svetnike, politični komisar mesta Maribor pa v velikega župana. Zaradi pomanjkanja nemškega uradništva in z namenom, da bi bila uprava na slovenskem Štajerskem enaka kot v pokrajinah nekdanje Avstrije, so nacisti na slovenskem Štajerskem poleti 1941 ukinili okraje in uvedli okrožja. Dne 18. junija je šef civilne uprave izdal odredbo o novi upravni razdelitvi Spodnje Štajerske, ki je pričela veljati 1. julija 1941. Po tej odredbi je bila okupacijska enota Spodnja Štajerska razdeljena na pet podeželskih (Landkreis) in eno mestno (Stadtkreis) okrožje in okrajno glavarstvo Ljutomer, ki je v upravnem pogledu bilo vključeno v podeželsko okrožje Radgona na avstrijskem Štajerskem. Ta razdelitev je bila v skladu s predlogom o upravni razdelitvi, ki sta ga leta 1940 pripravila Inštitut za jugovzhodno nemštvo in Pokrajinski obmejni urad v Gradcu¹.

¹ Podrobneje o tem in značilnostih nemške okupacijske politike na slovenskem Štajerskem v: Marjan Žnidarič, *Do pekla in nazaj*, Maribor 1997 in Tone Ferenc, *Nacistična raznordovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*, Maribor 1968.

Štajerska domovinska zveza (*Steirischer Heimatbund*)

To je bila organizacija ki je v času nemške okupacije skrbela za ponemčevanje na zasedenem območju Spodnje Štajerske. Zvezo je odredbo 10. maja 1941 ustanovil civilni upravitelj priključenih ozemelj dr. Siegfried Uiberreither (1908–1984); njena naloga je bila »duševno, duhovno in politično voditi ljudi in jih pripraviti za zavestne državljane rajha in polnovredne člane nemške narodne skupnosti.«

**Spodnje-
štajerci!**

10. maja 1941 je šef civilne uprave za Spodnje Štajersko Reichsstatthalter Dr. Uiberreither ustanovil že najavljeno organizacijo »Steirischer Heimatbund«.

Kod od njega pooblaščen Bundesführer organizacije »Steirischer Heimatbund« Vas pozivam, da se tudi formalno priznate k Vaši krasni domovini, k Reich-u in našemu Führer-ju Adolf-u Hitler-ju s tem, da se prijavite v organizacijo »Steirischer Heimatbund«.

Organizacija „Steirischer Heimatbund“
je politična organizacija spodnještajerskega prebivalstva, ki se priznava k Führer-ju in Reich-u.

Organizacija „Steirischer Heimatbund“
daje vsakemu posamezniku, bodisi možu ali ženi, fantu ali dekletu, možnost, potrditi svojo pripadnost k Reich-u z odločnim sodelovanjem.

Organizacija „Steirischer Heimatbund“
je s sodelovanjem svojih članov nositeljica velikega političnega, kulturnega in gospodarskega programa in načrta za obnovo Spodnje Štajerske.

V času od 17. do 25. maja 1941
bodo v vseh vaseh in mestih Spodnje Štajerske prijavitni uradi, kjer bodo na razpolago prijavnice za vpis v organizacijo »Steirischer Heimatbund«. Vsak zaveden in obnove želeči Štajerc ima v tem času možnost prijaviti se v organizacijo »Steirischer Heimatbund«.

Na podlagi te prijave bo sledil dokončni sprejem.

Štajerci!

Priznajte se k Adolf-u Hitler-ju in prijavite se v organizacijo „Steirischer Heimatbund“!

Der Bundesführer:
Franz Steindl

Slika 1: Plakat s pozivom za vpis v ŠDZ/AMNOM/.

To je storil zato, ker na etnično nečistem teritoriju ni imel namena ustanavljati podružnic NSDAP. Hkrati je z ustanovitvijo te organizacije poskrbel, da je omogočil v Jugoslaviji zatirani nemški manjšini čim hitrejšo reintegracijo v nemško okolje ter jim hkrati pravno urediti državljanstvo in vse pravice, povezane z njim. Štajerska domovinska zveza je imela tudi svoje oborožene oddelke. Pri zveznem vodstvu in kasneje tudi okrožnih vodstvih je deloval nacionalno politični urad z odseki za naseljevanje, državljanstvo in preseljevanje. V organizacijo je bilo včlanjenih 323.807 oseb. *Vermanšaft* so nacisti organizirali v okviru Štajerske domovinske zveze kot nekakšno različico strankine vojske, tako imenovane Sturmabteilung NSDAP, v katero naj bi se po priključitvi slovenske Štajerske k nemškemu rajhu tudi vključil. Obvezniki vermanšafta so bili vsi moški člani Štajerske domovinske zveze med 18. in 45. letom starosti. Jeseni 1941 se je zgornja meja starosti pomaknila že na 50 let. Vermanšaft naj bi svoje člane vzgajal v vojaških veščinah in v duhu nacistične ideologije ter tako pomagal pri ponemčevanju slovenskega prebivalstva na Štajerskem. Vodja vermanšafta na Spodnjem Štajerskem s sedežem v Mariboru je postal polkovnik Franz Blasch. Višji vodstveni kader za vermanšaft je prihajal iz Nemčije. Število žrtev med pripadniki vermanšafta znaša 427 oseb. Leta 1944 so nacisti organizirali *Folkšturm*, in to z namenom popolnega odpora nemškega prebivalstva proti zavezniškim armadam. V to organizacijo so se rekrutirali vsi za orožje sposobni moški od 16. do 60 leta.

Prisilna mobilizacija v nemško vojsko

Julija 1942 sta bila vpoklicana letnika 1923 in 1924; fantje letnika 1923 so odšli direktno v nemško vojsko (Wehrmacht), letniki 1924 pa najprej v državno delovno službo in od tam v vojsko. Začetek nemške prisilne mobilizacije je bil zelo uspešen. Do konca vojne je okupatorju uspelo vpoklicati v vojsko okoli 28.000 mož in fantov. V vojsko in na delo v nemški rajh v gospodarske panoge, ki so služile vojaškim potrebam, je bilo iz slovenske Štajerske skupaj poslanih od 45 do 50 tisoč oseb. Razlikovati pa moramo med številom mobiliziranih in številom tistih, ki so v nemško vojsko resnično odšli in v njej tudi ostali.

Okupatorjeva prisilna mobilizacija je bila precej uspešnejša na območjih, kjer je bilo narodnoosvobodilno gibanje slabo razvito in partizanska mobilizacija šibka. To velja za slovensko Štajersko nasploh, še posebej pa za Slovenske gorice, kjer po uničenju Lackove slovenskogoriške čete poleti 1942 ni delovala nobena partizanska enota. Izjema so bile patrulje Lackovega odreda, ki pa so večjo aktivnost začele izvajati šele leta 1944, ko so iz Slovenskih goric vodile novince (tudi dezerterje iz nemške vojske) za partizanske enote na Kozjaku

oz. Pohorju. Na nemških bojiščih je padlo okoli 7900 mož in fantov iz slovenske Štajerske ali približno četrtna mobiliziranih.



Slika 2: Slovenski mobiliziranci v nemško vojsko
v ameriškem ujetništvu (arhiv Feliks Jakopec).

Na Štajerskem je bil med nosilci hudih in radikalnih represivnih ukrepov zoper Slovence, še zlasti pa zoper vse sodelavce in pripadnike narodnoosvobodilnega gibanja gestapo².

² Geheime Staatspolizei – Tajna državna policija Tretjega rajha. Gestapo je pridobival svoje agente in sodelavce že pred okupacijo med slovenskimi sezonskimi delavci v Nemčiji, med okupacijo pa je spretno infiltriral svoje agente v organizacijo OF, KPS in v partizansko gibanje. Gestapo je bila uradna tajna policijska organizacija v nacistični Nemčiji. Kot del Schutzstaffela je bil podrejen Reichssicherheitshauptamt in je bil del ter pododdelek Sicherheitspolizei. Gestapo je bil ustanovljen 26. aprila 1933 v Prusiji iz že obstoječe organizacije »Pruska tajna policija«.

ČETNIŠKO GIBANJE JOŽETA MELAHERJA – ZMAGOSLAVA

O četnikih in četništvu na Slovenskem

Četništvo je najbolj poznano v Srbiji in ima korenine v nekdanjih »hajdukih«, borbah proti Turkom in njihovim vazalom. Med leti 1903 in 1912 (balkanske vojne) so jih začeli imenovati »četniki« in iz tega termina izvira tudi »četovanje«, torej bojevanje. V prvi svetovni vojni so četniki uspešno izvajal gverilski način bojevanja, zato so tudi po kapitulaciji Jugoslavije aprila 1941 predvideli šest jurišnih četniških bataljonov po banovinah³. Najprej je prevzel vodenje četniškega gibanja Kosta Pečanec. A ker je podpiral sodelovanje z Nemci, so se ga ostali četniki začeli izogibat. Med njimi je bil tudi polkovnik Dragoljub (Draža) Mihajlovič⁴. Ta je na Ravni gori organiziral svoj štab in prve četniške enote, ki so že 28. maja 1941 napadle Nemce. 15. novembra 1941 je polkovnika Mihajloviča priznala tudi jugoslovanska begunska kraljeva vlada v Londonu. Četniško »ravnogorsko« gibanje je hotelo ohraniti Kraljevino Jugoslavijo kot unitaristično državo. Četniško ravnogorsko gibanje se je začelo kot oficirsko gibanje. V Srbiji je bilo to v začetku celo »narodno gibanje«, vsekakor pa ni bilo v naslednjem obdobju vojne, ko je pustilo številne sledove bratomorne vojne in kolaboracije z Nemci. Glavni ideolog tega gibanja je bil Stevan Moljević, glavni politični svetovalec Draže Mihajloviča pa Dragiša Vasić⁵. Mihajlović, ki je pred drugo svetovno vojno nekaj časa služboval tudi v Celju, je imel v Sloveniji številne znance in prijatelje, ki so njegovo gibanje podprli.⁶ Za Mihajloviča je bilo znano, da je bil angleški obveščevalec; sodeloval naj bi tudi s sovjetsko obveščevalno službo. Da sodeluje z angleško obveščevalno službo, so potrdili tudi Nemci. V Sloveniji je njegovo gibanje zastopal major Karel Novak⁷. Pripadnike njegovih enot, ki so bile od začetka številčno dokaj

³ Marijan F. Krajnc, Slobodan Kljakić, Plava garda, Poveljnikovo zaupno poročilo, Ljubljana-Beograd, 2006 (odslej Plava garda), 12.

⁴ Plava garda, 12. Vojvoda Pečanec je imel vsa pooblastila, da po aprilski okupaciji Jugoslavije organizira gverilo v Jugoslaviji. Avgusta 1941 je začel sodelovati tako z Nemci kot z generalom Milanom Nedićem, zaradi česar mu je begunska vlada v Londonu odvzela vsa pooblastila.

⁵ Plava garda, 13 – 15. Dragiša Vasić je bil prekaljeni agent Kominterne oz. politične obveščevalne službe, medtem ko je polkovnik Draža Mihajlović že prej sodeloval s sovjetsko vojaško obveščevalno službo. Zato je najbrž zdaj lažje razumeti, zakaj je tudi Stalin tako dolgo podpiral četnike in poslal vojaško misijo v Titov štab šele pred desantom na Drvar maja 1944.

⁶ Plava garda, 13. Polkovnik Mihajlović je bil poveljnik 39. pehotnega polka v Celju. Postal je dober prijatelj z ing. Jankom Mačkovškom in z družino Šušterič (Šušteršič) iz Žalca.

⁷ Karel Novak (1905–1975) je bil topniški častnik vojske Kraljevine Jugoslavije in je po okupaciji nekaj časa sodeloval z OF. Bil je vodja slovenskih četnikov vse do njihovega hudega poraza v Grčaricah septembra 1943. Novak je bil sodelavec britanske obveščevalne službe

skromne, so voditelji OF in partizanskih oboroženih skupin imenovali »*plavogardisti*«. To je bila oznaka Komunistične partije Slovenije. Poimenovaje izhaja iz modre barve uniform bivših jugoslovanskih oficirjev, ki so vojaško vodili četniške skupine.



Slika 3: Draža Mihailović (Album srbskih četnikov, Kragujevac 1998).

in je imel težave z drugimi nosilci protikomunističnega gibanja med okupacijo na Slovenskem. Prvi spopad med slovenskimi četniki in partizani se je zgodil šele 9. julija 1942 na Gorjancih. Po italijanski kapitulaciji je Novak zaradi nevarnosti pred aretacijo gestapa zapustil Ljubljano in se umaknil v Rim, kjer je do konca vojne delal kot britanski agent. Imel je tudi stike z Dražo Mihajlovičem, ki pa ga je razrešil vodilne funkcije četniškega gibanja na Slovenskem. Pred odhodom v Rim je Novak izstopil iz Slovenske zaveze, ki je bila ustanovljena aprila 1942 in jo je po italijanski kapitulaciji nasledil Narodni odbor za Slovenijo. Slovenska zaveza je sprejela naslednjo obvezo: »*Edina zakonita oborožena sila v Jugoslaviji je Kraljeva jugoslovanska vojska pod poveljstvom generala Draže Mihailovića. Nobena stranka ne more imeti svojih posebnih vojaških formacij ... Slovenska zaveza bo z vsemi sredstvi moralno in materialno podpirala Kraljevo jugoslovansko vojsko*«. Novak je edni v Sloveniji dobil naziv »četniški vojvoda«, ki mu ga je podelil vojvoda Ilija Trifunović-Birčanin, predsednik »Srpske narodne odbrane«. Po »salzburškem« ukazu kralja Petra II. iz leta 1946 je bil vsem četniškim častnikom in podčastnikom priznan za eno stopnjo višji čin, torej podpolkovniku Karlu Novaku polkovniški čin (prim. Plava garda, 197). Njegovo skrivno ime je bilo »Kolben« in ga je v šifriranih poročilih generalu Mihajloviću uporabljala tudi njegova ljubica in osebna obveščevalka Draže Mihailovića v Sloveniji »Mira« (Jovanka Krištof).

Namesto izraza »plavogardisti« so četnike imenovali tudi »ravnogorci« ali »Mihailovičevci«⁸. Karla Novaka je kot poveljnik slovenskih četnikov konec septembra nasledil Ivan Prezelj – Andrej. Zanimivo je, da Novak ni vodil ofenzivnih akcij proti partizanskim enotam in je leta 1942 celo izdal ukaz četnikom, da naj se izmikajo napadom na partizane. »Če pa boste napadeni, sprejmite boj.« Ukazal je tudi, naj četniki po nepotrebnem ne napadajo okupatorjevih postojank in vojakov, da bi prihranili nepotrebne žrtve. Novak je vse do jeseni 1941 sodeloval z OF podobno kot Jaka Avšič. Po spopadih med četniki in partizani v Srbiji pa je polkovnik Jaka Avšič prestopil na partizansko stran, major Karel Novak pa je postal poveljnik slovenskih četnikov⁹. Novak je imel pogosto težave s političnimi voditelji protikomunističnega tabora. Tem je po vojni tudi očital, da je zlasti SLS preprečila zmago Jugoslovanske vojske v domovini nad partizani, ko bi bilo to še mogoče, saj je partizanska vojska na začetku štela med 2000 in 3000 mož. S tem so podpisali smrtno obtožbo deset tisočem njihovih privržencev, ki bi sicer lahko zmagali ali padli za Jugoslavijo pod vodstvom Draže Mihajlovića. Na koncu pa so morali umreti za svoje politične voditelje, ki so se izognili povojnim pobojem¹⁰. Novak se je kolaboracije z okupatorji zavedal, čeprav o tem ni javno govoril. Ko govorimo o teh vprašanjih je treba izpostaviti, da se ne v Jugoslaviji in tudi ne v Sloveniji ideološka kolaboracija ni začela z aprilsko okupacijo in razkosanjem države leta 1941, pač pa ima daljše korenine. Ne smemo prezreti resnice iz arhivov Kominterne, britanske SOE, Vatikana in drugih obveščevalnih služb. Resnica se nanaša tako na partizane kot tudi na četnike, hrvaške ustaše in kasnejše

⁸ Plava garda, 201. Izraz »plavogardisti« so verjetno prinesli iz SZ tam šolajoči vodilni kadri komunistične partije in so ga med revolucijo ter državljansko vojno v SZ uporabljali za pripadnike carskih vojaških akademij, ki so nosili modre (plave) uniforme in se niso pridružili revolucionarni Rdeči armadi boljševikov.

⁹ Plava garda, 20. Navedbe potrjuje tudi Vladimir Vauhnik (Pod krinko, Ljubljana 2017), ki ga literatura omenja kot poveljnika slovenskih četnikov. Vauhnik je bil polkovnik in predvojni jugoslovanski vojaški ataše v Berlinu, med vojno pa britanski obveščevalec v Ljubljani, v Trstu in Bernu. V Ljubljani je pomagal ustanoviti uspešni obveščevalni center BBZ. Še vedno velja za protislovno osebnost, saj mnogi menijo, da je bil tudi sovjetski in celo partizanski agent. Imel je stike tudi z Mihajlovićem in ilegalno ime brigadni general Vljak in Vojin. Vauhnik je bil član in analitik angleške obveščevalne skupine BBZ v Ljubljani (1941–1944). Spomladi 1944 je postal namestnik poveljnika JVVd v Sloveniji s činom brigadnega generala. Junija 1944 je emigriral v Švico in potem v Argentino. Napisal je spomine z naslovom *Nevidna fronta*. V emigraciji so ga imeli za partizanskega (sovjetskega) obveščevalca, čeprav je bil dejansko sodelavec britanske in dvojnike nemške obveščevalne službe SD.

¹⁰ Novak je to pogosto izpostavljal in jim očital nesposobnost obračunati s komunisti. Ni pa nikoli omenjal stališča, ki je bilo sprejeto na teheranski konferenci treh velikih, da bodo iz tujine vse vojaške enote, ki so sodelovale z Nemci, vrnili v matične države. Slovensko domobranstvo je bilo o tem stališču obveščeno 24. marca 1944 iz Londona (prim. Plava garda, 204).

slovenske domobrance, ki so bili vsi vpleteni v bratomorno vojno v Jugoslaviji. V Sloveniji na srečo samo v Ljubljanski pokrajini. Nekateri avtorji pripominjajo, da je šlo za genocidno, nacionalistično, ideološko in versko vojno. Kar se tiče genocida bi jim težko pritrjeval, zagotovo pa se je treba strinjati s tistimi, ki ocenjujejo, da je šlo v okupirani Sloveniji med leti 1941–1945 za ideološki spopad med komunizmom in protikomunizmom¹¹. Zato v Sloveniji tudi moramo govoriti o državljanski vojni, ki je potekala na teritorialno omejenem območju Ljubljanske pokrajine ter manjšega dela Gorenjske in Primorske. V okupirani Štajerski državljanske vojne ni bilo.

Četniki Jožeta Melaherja Zmagoslava v Slovenskih goricah

Nemške okupacijske oblasti na slovenskem Štajerskem niso dovolile organizacije vojaških oddelkov protikomunističnega tabora, kot so to dovoljevali Italijani v Ljubljanski pokrajini. Kljub temu so se v manjšem delu nemškega okupacijskega območja pojavljali četniški oddelki, ki jih je od sredine leta 1943 snoval in vodil Jože Melaher – Zmagoslav.¹² Jože Melaher, po domače

¹¹ Plava garda, 24–25.

¹² Jože Melaher se je rodil 26. 2. 1913 na Pobrežju pri Mariboru, umrl pa 10. 6. 1991 v Clevelandu v ZDA. Tam je živel od leta 1949 in bil tajnik Baragovega doma (prim. Milan Ževart, *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana 1993, str. 60). Pri njegovih četnikih je šlo za protipartizansko dejavnost, kakršna je bila do jeseni 1943 v glavnem omejena na tisti del Slovenije, ki ga je aprila 1941 dobila Italija. Italijani so podprli organizacijo vaških straž in oboroženih oddelkov MVAC, ki jih je vodstvo NOB in KPS imenovalo »belogardisti«. Prva belogardistična vaška straža je bila ustanovljena 31. julija 1942 v Begunjah pri Cerknici. Prvi vojaški spopad med partizani in protikomunističnimi silami pa se je zgodil že 11. julija 1942 pri Zajčjem Vrhu in pomeni začetek državljanske vojne v Ljubljanski pokrajini. Treba je razlikovati med MVAC in belogardističnimi vaškimi stražami. »*Legija smrti*« je imela posadke v vaseh Šentjošt nad Horjulom, Rovte, Zaplana in Hotedršica. Najbolj zglasna belogardistična vaška straža je bila v Bizoviku, ki je izvajala tudi umore na Urhu (prim. Plava garda, 211). Vodstvo slovenskih četnikov je ustanovitev vaških straž odobravalo in tudi sicer podprlo ideološki spopad med komunizmom in protikomunizmom na Slovenskem. V tem kontekstu je treba obravnavati tudi kolaboracijo protikomunističnih sil med okupacijo z Italijani oz. Nemci. Iz vaških straž je bilo po italijanski kapitulaciji ustanovljeno slovensko domobranstvo.

Na Štajerskem si slovenski nasprotniki narodnoosvobodilnega gibanja niso mogli ustvariti pomembnejših pozicij. To velja za celotno obdobje 1941–1945. Jože Melaher nemški okupaciji ni bil naklonjen, saj je bil zavedni Slovenec in je po okupaciji nekaj časa celo sodeloval z OF v Mariboru. Ni se vpisal v članstvo Štajerske domovinske zveze in ga je oktobra 1942 aretiral gestapo. Uspelo mu je pobegniti in se dalj časa skrivati. Med tem časom je navezal stike z »*zanesljivimi slovenskimi rojaki*«, ki so še ostali v domačih krajih. Sredi leta 1943 je Melaher začel povezovati fante in mlade može, ki so bili večinoma dezertarji iz nemške vojske. Melaher je ob redkih stikih z vodstvom protikomunističnega tabora v Ljubljani na terenu spoznal »*prave namene OF in partizanskih enot*«.

Peppek, je bil rojen 26. februarja 1913 v Zrkovcih na Pobrežju pri Mariboru očetu Leopoldu in materi Apoloniji, roj. Klemenčič. Stanovali so na Zrkovski cesti 116/a. Na majhni kmetiji je po vojni ostal starejši brat Anton. Jože je končal realno gimnazijo, nato je delal kot učitelj in uslužbenec. Leta 1937 se je poročil z Marijo, roj. Vrecl, učiteljico, s katero sta imela kasneje v emigraciji tri hčerke. Po odslužitvi vojaškega roka v vojski Kraljevine Jugoslavije je imel čin rezervnega narednika. Bil je katoliško usmerjen, aktiven v mladinskih katoliških organizacijah in v Slovenski ljudski stranki, bil pa je menda tudi član in tajnik JRZ v Mariboru. Po podatkih celjskega Gestapa je bil celo vodja Slovenske straže v Mariboru. Pred nemškim napadom leta 1941 je obiskoval vasi in župnišča vzdolž avstrijske meje od Dravograda do Lendave ter opozarjal na nevarnost pete kolone (nacistov in komunistov). Imel je tudi zaupne sestanke z uglednimi ljudmi (župani, župniki, učitelji)¹³. Aprila 1941 je bil mobiliziran v vojsko Kraljevine Jugoslavije; nemški napad je dočakal v Slavonskem Brodu. Takoj po kapitulaciji in razsulu vojske se je izognil ujetništvu in se vrnil v Maribor. V uniformi in oborožen s puško je v desetih dneh prehodil okrog 400 kilometrov. Skril je uniformo in se okrog 14 dni skrival v bližini doma. Ker je bil prepričan, da ga bodo Nemci zaprli in izselili, se je odločil, da se ne bo prijavil, in se je zato moral skrivati. Maja in junija 1941 je menda začel kar sam vzpostavljati zaupniško mrežo, saj je na Štajerskem skoraj v vsaki vasi poznal nekaj pomembnih ljudi. Seveda to ne bo držalo, saj mu je takšno nalogo naložilo vodstvo Slovenske legije iz Ljubljane oziroma mariborski vodja SLS. Sestajal se je tudi s predstavniki OF in menda je bil celo predviden za predstavnika katoliške skupine v štajerskem (pokrajinskem) odboru OF.



Slika 4: Major Karel Novak (Wikipedija).

¹³ Peppek in njegova osvobodilna vojska, *Nedeljski Dnevnik*, 6. 2. 2020.

Melaher se je odločil, da po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo ne bo sodeloval z OF, ker menda ni simpatiziral s komunisti. Drago Lorbek, bivši vojaški kapelnik, je nagovarjal Melaherja, naj se pridruži partizanom na Pohorju, vendar ga je ta zavrnil, saj kot katolik ni hotel sodelovati s komunisti. Kot sam pravi, se je 14. julija 1941 prek Celja, Sevnice in Mokronoga prebil v Ljubljano, kjer je pri vodstvu SLS izvedel, da so ravno takrat ustanavljali nelegalno polvojaško Slovensko legijo. Kljub prigovarjanju, naj ostane v Ljubljani, se je po nekaj dneh razočaran vrnil v Maribor. Leto dni se je menda skrival okrog svojega doma. Melaher se je na začetku leta 1943 s troje domačih skrivačev, Mirkom Knupležem, sinom viničarja iz Sv. Petra pri Mariboru in Milkom Golobom, študentom iz Zlatoličja, skrival v t. i. »Lisičjih jamah« pod Kamenščakom pri Dupleku. Za njihovo skrivališče je zvedela sorodnica Postrakovih iz Dupleka in skrivače prijavila gestapu v Mariboru. Nemški orožniki so obkolili skrivače, vendar niso odločno nastopili, ker je bil Melaher tudi agent nemškega Abwehra. Dne 5. februarja 1943, drugi dan »obleganja«, so zakurili slamo pred vhomom v jamo, da bi tako skrivače prisilili, da zapustijo skrivališče. Zaradi dima in pomanjkanja zrake se je Knuplež skušal rešiti iz begom iz jame, vendar je bil ranjen, zatem pa mu je orožnik s puškinim kopitom razbil glavo. Ker se ostala dva skrivača nista pojavila, so orožniki zmetali v jamo nekaj ročnih bomb in zapustili prizorišče spopada. Melaher in Golob, vsa izmučena, sta se ponoči izmuznila iz »Lisičje jame« in se skrivala pri svojih pajdaših v okolici. Kmalu zatem sta se ločila, saj je Golob prek strica Lešnika odšel k partizanom na Pohorje¹⁴.

Četniška organizacija na Štajerskem je torej nastajala leta 1943 na obrobju Maribora in na širšem območju Slovenskih goric in v delu Dravskega polja. Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja je konec leta 1943 in na začetku leta 1944 opozarjalo na močno »plavogardistično nevarnost« in dejavnost »plavogardističnih«¹⁵ organizatorjev v Slovenskih goricah, na Dravskem polju in tudi v Mariboru, na območju Donačke gore in v hribih okoli Šentjurja pri Celju¹⁶. Ocene in ukrepi vodstva štajerskega NOB pa niso bili v skladu

¹⁴ Marijan F. Krajnc, Četniški zločin v Prlekiji 1944, Zgodovinski listi, Ljutomer 1/2011. Ker je Melaher mislil, da jih je izdal Jernej Postrak iz Dupleka, ga je četniška trojka nekaj dni zatem na domu pretepla in zagrozila z likvidacijo. Zato se je skrival po Avstriji in 1950 emigriral v Avstralijo, kjer so hčerke po 66 letih našle njegov grob in drugo družino.

¹⁵ Uporabljena je terminologija, ki jo je uporabljala partizanska stran in komunistično vodstvo NOB, sicer pa so se pripadniki četniških oddelkov poimenovali kot pripadniki »Jugoslovanske vojske v domovini«.

¹⁶ Za ta del okupirane Štajerske je bila takšna ocena povsem napačna, saj na tem območju leta 1943 ni bilo niti enega četnika. Je pa v tem času bilo že vse več dezerterjev iz nemške vojske, še posebej na območju Dupleka in Korene in nekateri med njimi so se šele pozneje pridružili Melaherju. Nasploh na Štajerskem vse od začetka spopadov med partizani in pripadniki protikomunističnega gibanja v Ljubljanski pokrajini leta 1942 ni bilo nobenih

z dejanskimi razmerami na terenu. V zvezi z opozorili vodstva narodno-osvobodilnega gibanja o nevarnosti širjenja plave garde na Štajerskem je treba izpostaviti dva nosilca te teze, in sicer sta to bila centralna komisija VOS za Slovenijo in načelnik okrajne komisije VOS Rudi Knez – Silas. Ta je že oktobra 1943 zahteval likvidacijo organizatorja plave garde Karla Novaka¹⁷. VOS naj bi na veliko iskala četnike, a teh po porazu v Grčaricah septembra 1943 po italijanski kapitulaciji sploh ni bilo. Izjema so bile majhne skupine Jožeta Melaherja Zmagoslava na Štajerskem. Silas je bil prepričan, da se četništvo močno širi v Slovenskih goricah in v Halozah in da sta v to vpletena tudi vidna organizatorja NOB Ivan Nemec – Vojko in Dušan Špindler Martin¹⁸. Te dezinformacije in zgrešene ocene so pripeljale do »Pohorske afere«, v kontekstu katere moramo govoriti tudi o partizanskem dezerterstvu na Pohorju konec leta 1943. Tudi za to dezerterstvo so obveščevalci enostavno okrivili plavo gardo. Ker pa so v tem času do partizanskega vodstva na Pohorju prispele informacije o plavi gardi oz. četnikih Jožeta Melaherja z območja Sv. Petra (Malečnika), sta bila Nemec in Špindler osumljena, da sta plavogardistična funkcionarja¹⁹. Začelo se je obtoževanje vseh novincev, ki so jih poslali na Pohorje iz Slovenskih goric in Prlekije, da so plavogardistično usmerjeni²⁰. 4. januarja 1944 so na kmetijo Urbanc v Lehnu na Pohorju prišli novinci Friderik Hojs iz Male Nedelje, Milan Ploj iz Oseka, Ludvik Rajšp iz Gočove in Maksimilijan Majhen iz Spodnje Voličine. Organi VOS in vodstvo partizanskega štaba so menili, da gre za skupino plavogardistov, zato so jih po hitrem postopku obsodili in usmrtili. Glavni zasliševalci so bili Ivan Tlaker – Luka, Drago Poglajen in Aleksander Vojinovič – Vojin. Pri zaslišanju sta sodelovala tudi Boris Čižmek – Bor in Mitja Ribičič – Ciril. Celotni preiskovalni postopek je bil nestrokoven in neregularen. Novinci so

kolaborantskih enot. Sodelovanje s protikomunističnim taborom iz Ljubljane je že leta 1942 odklonil tudi mariborski škof Ivan Jožef Tomažič. Ta ni podprl ustanavljanja »bele garde« na Štajerskem leta 1942 in tudi ne slovenskega domobranstva po kapitulaciji Italije septembra 1943. Tudi ni podpiral četniškega gibanja Jožeta Melaherja. Ob tem je treba še izpostaviti, da tudi Nemci niso dovoljevali ustanavljanja nobenih vojaških formacij slovenskega protikomunističnega tabora na Štajerskem. Izjema je bilo sodelovanje z Melaherjevimi četniki od januarja 1945 do kapitulacije, pa še to v omejenem obsegu.

¹⁷ Mirko Fajdiga, *Pohorski partizani*, Maribor 1985, 375. Silas je očitno gradil na nepreverjenih podatkih, saj je bil v tem času Karel Novak že v Rimu, kjer je delal za britansko obveščevalno službo.

¹⁸ Ibid., 377. Oba sta bila okrivljena po krivem, saj je več virov potrdilo, da med novinci, ki sta jih pošiljala na Pohorje, ni bilo plavogardistov oz. četnikov.

¹⁹ Ibid., 377. Pokrajinski komite KPS je 28. novembra 1943 napovedal proti plavi gardi poseben razglas. Vodstvo OF na Štajerskem je v zvezi s tem izdalo brošuro »Razkrinkajmo in uničimo plavo gardo«.

²⁰ Ibid., 381.

bili likvidirani po krivici²¹. Pohorska afera je bila teritorialno omejena. V njej je šlo za napačno oceno pokrajinskega vodstva narodnoosvobodilnega boja na Štajerskem o plavogardistični nevarnosti. Hkrati pa pri tem ni šlo za ubijanje nasprotnikov osvobodilnega boja, ampak za obračunavanje s partizani in nekaterimi sodelavci OF, torej za obračun v vrstah narodnoosvobodilnega gibanja samega²². Pohorska afera ni bila samo zmotno delovanje obveščevalne službe in netočna ocena pokrajinskega vodstva osvobodilnega gibanja, pač pa deloma tudi rezultat gestapovskih vdorov v partizanske enote. Gestapo je namreč znal svojo agenturo profesionalno infiltrirati in to je storil tudi z agentom Vinkom Vukovičem – Guzejem, ki je bil s svojim lažnim pričanjem glavni krivec za smrt nedolžnih partizanskih novincev na Lehnu. Poraja se vprašanje, ali ta agent, ki je bil na Pohorju in od tam pobegnil od partizanov ter pristal pri gestapu, nato pa znova šel kot novinec na Pohorje, z gestapom ni sodeloval že mnogo prej. Sploh, ker je bil Vinko Vukovič – Guzej celo kurir Pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo. Poznal je vodstvo gibanja in vplivne posameznike na terenu. Bil je doma od Male Nedelje v Prlekiji, kjer je imel gestapo dober nadzor nad prebivalstvom, še posebej pa nad aktivisti OF. Domnevamo lahko, da so spoznali njegovo delovanje, ga kompromitirali in pridobili za sodelovanje. To je bila znana metoda gestapa, ki je na nek način tudi sokrivec za Pohorsko afero januarja 1944 na Pohorju. Plavogardistična nevarnost, ki naj bi bila njen poglobitni vzrok, pa seveda še zdaleč ni bila tolikšna nevarnost za NOB, kot so to ocenili v VOS in v štabu Pohorskega odreda. Po besedah zgodovinarja Marjana Linasija je šlo za paranojo partizanskih vodstev pred t. i. vrinjenci. »Centralni komite Komunistične partije Slovenije je septembra 1943 sprejel oceno, da se bo protirevolucionarni tabor, ki je doživel poraz v ljubljanski pokrajini, sedaj skušal razširiti v druge slovenske pokrajine, na nemško okupacijsko območje, in sicer pod krinko plave garde,« je poudaril Linasi. Plava garda naj bi po mnenju centralnega komiteja bila manj obremenjena s sodelovanjem z okupatorjem kot bela garda. »Ocena, da se bo protirevolucionarni tabor pod krinko plave garde razširil tudi na nemško okupacijsko območje, je bil popolnoma zgrešena, ker ni računala na konkretne razmere, saj nemški okupator ni dopustil nobenega sodelovanja z domačo elito,« je še poudaril Linasi. Rezultat te napačne ocene je bilo po njegovem mrzlično iskanje vrinjencev v partizanskih enotah in v organih osvobodilnega gibanja.

²¹ Ibid. 381. Borčevska organizacija jim je po vojni priznala status partizanskih borcev. V skupini novincev, ki so jih na Pohorju obsodili plavogardizma, se omenjajo tudi Janez Faletič – Brko, Karel Hirš – Drago, Alojz Dunaj – Jastreb, Janko Lupša – Danilo in Martin Štuhec – Prlek. Obveščevalec Bogdan Hrovat – Puklasti Miha je pred samomorom (1948) napisal svojo izjavo o pohorski aferi.

²² Marjan Žnidarič, Posebnosti osvobodilnega boja na Štajerskem v letih 1941–1945, v: Slovenski zbornik 2016 (ur. Janez Stanovnik in Nevenka Troha), Ljubljana 2016, 104.

Mnoge ljudi, ki so bili sumljivi, so zaslišali z mučenjem in pretepanjem ter s sugeriranjem izjav prisilili, da so dali »*natančno tiste izjave, kakršne so zasliševalci pač nosili v svojih glavah, ter jih nato ubili*«²³.



Slika 5: Jože Melaher, Wikipedija

V tem času je namreč Jože Melaher, ki se ga je med ljudmi oprijel vzdevek Zmagoslav, šele snoval pogoje za svojo organizacijo, nato pa tudi za njeno vojaško formacijo. Melaher je med drugim skrbel za izdajo glasila Kri in zemlja, v začetku leta 1945 pa so začeli četniki izdajati še glasilo za žene in dekleta.²⁴ Spomladi 1944 leta je organiziral zarodke treh čet in štabne enote oziroma zaščite. Središče njegovega delovanja je bilo pri Sv. Petru (Malečniku) pri Mariboru. Tam je imel v barakah tudi svoj štab. Njegov namestnik je bil narednik Franc Ogrizek – Boro. Organiziral je tudi svoje zaledje med prebivalstvom. Melaher je vse bolj pridobival zaupnike po okoliških krajih. Med njimi so bili Ludvik Breznik²⁵, Jože Cvikl, Leopold Habjanič, Janez Kolšek, Jože Kacijan, Slavko Neudauer²⁶ in Marija Vajngerl. Leta 1943 so imeli četniki svoje za-

²³ STA, 17. 3. 2020.

²⁴ 1. januarja 1945 je izšla prva številka glasila Slovenka sem s podnaslovom Glasilo slovenskih deklet in žena za severno Slovenijo. Z glasilom Kri in zemlja je Zmagoslav začel propagando proti Osvobodilni fronti. Začel je tudi s pospešenim zbiranjem pripadnikov četniških oddelkov, ki jih je novačil tudi med ubežniki iz nemške vojske, ki so se skrivali v Slovenskih goricah (prim. Milan Ževart, *Lackov odred 2 8 Lackova četa, Lackov bataljon, Pohorski – Lackov odred*, Maribor 1988, str. 171 – 179). Četniki so med ljudmi delili tudi publikaciji Kri mučencev in Črne bukve.

²⁵ Velik kmet iz Lenarta, ki je imel med prebivalstvom ugled in spoštovanje. Ta je sodeloval z Marijo – Mimiko Vajngerl iz Lenarta, ki je bila povezana z gestapom.

²⁶ Kmečki sin iz Ročice pri Sv. Ani. Po govoricah iz njegovega domačega okolja, ki jih starejši prebivalci še poznajo, naj bi ga ubili četniki sami (prim. Marjan Toš, *Žrtve vojne 1941–1945 in zaradi nje v osrednjih Slovenskih goricah (na območju UE Lenart)*, magistrska naloga PeF, Maribor 2001).

upnike že v vseh Slovenskih goricah, vse do Ljutomera²⁷. Melaher je delal počasi in je svojo četniško organizacijo dokončno oblikoval in organiziral do poletja 1944. Težišče delovanja so bili kraji v osrednjih Slovenskih goricah, sedež vodstva pa v Sv. Petru. Formiral je tri čete. Melaherjevi četniki so bili navzven poznani kot »štajerski četniki« in so bili izključno vojaška organizacija. Leta 1944 je vodstvo četniške organizacije v Sloveniji tudi Melaherjeve pripadnike obravnavalo kot del Jugoslovanske vojske v domovini in njegovo skupino poimenovalo kot »Štajerski odred« z formalnim nazivom četniki III. planinske brigade. Melaher kot vodja štajerskih četnikov je imel stike s poveljnikom slovenskih četnikov Ivanom Prezljem – Andrejem²⁸. Formalno je bil Melaherju predpostavljeni poveljnik Mirko Bitenc, tudi funkcionar Slovenske legije. Zato je štajerske četnike oskrboval tudi s propagandnim gradivom protikomunističnega tabora iz Ljubljane. Štajerski četniki so politično gledano podpirali obnovitev jugoslovanske države kot kraljevine in to v mejah, ki so jih zahtevali že na pariški mirovni konferenci leta 1918. Te zahteve četnikov je Melaher pogosto izpostavljal tudi v glasilu Kri in zelja. Melaher tudi v letu 1944 ni podpiral sovraštva do partizanov in aktivistov OF in zato tudi medsebojnega napadanja ni bilo. Je pa v zraku tlelo precej osebnega maščevanja, ki se je kasneje dejansko tudi udejanjilo²⁹. Konflikti so se začeli po partizanski aretaciji Ludvika Breznika in Marije Vajngerl v Lenartu decembra 1944. Oba so partizani ob Dravi obsodili na smrt in ju ustrelili. Breznik je ranam podle gel, Vajngerlova pa se je iz Drave uspela rešiti in je zbežala ter na Ptuju gestapu

²⁷ Katja Zupanič, Četništvo na Štajerskem, Ljubljana 2008, 98. Njen zapis sloni na izjavi aktivnega četnika in tesnejšega Melaherjevega sodelavca Ignacija Harba – Radoslava (Rada), ki pa ni povsem točna, saj četniki razen napada na nemško orožniško postajo v Sv. Juriju ob Ščavnici v Prlekiji niso delovali. Tudi v Ljutomeru jih ni bilo.

²⁸ Ivan Prezelj – Andrej (1895 – 1973), znan tudi po psevdonimih Areta in polkovnik Lesar, slovenski general Jugoslovanske vojske domovini in Slovenske narodne vojske. Med prvo svetovno vojno se je kot rezervni poročnik A-O vojske boril na soški fronti, leta 1919 pa se je pridružil generalu Maistru in sodeloval v bojih za severno mejo. Kot častnik jugoslovanske kraljeve vojske je končal višjo vojno akademijo in bil vojaški ataše v Grčiji. Po kapitulaciji Jugoslavije aprila 1941 je bil interniran v italijansko taborišče, od koder se je vrnil leta 1942. Priključil se je slovenskim četnikom in postal namestnik poveljnika majorja Karla Novaka. Spomladi 1944 je bil povišan v brigadnega generala in obenem postavljen za poveljnika slovenske Jugoslovanske vojske v domovini. Decembra 1944 je bil povišan v divizijskega generala, aprila 1945 pa imenovan za poveljnika Slovenske narodne vojske. Maja 1945 se je predal angleški vojski v Italiji, od koder je do 1949 obveščevalno deloval proti Jugoslaviji. Nato je emigriral v ZDA, kjer se je preživil kot tovarniški delavec in poverjenik časopisa Ameriška domovina.

²⁹ Čeprav je Melaher ukazal, da četniki ne smejo ljudem na silo jemati živeža in ropati, se je tudi to dogajalo. Posamezniki so tudi povsem na svojo roko, iz osebnega maščevanja obračunavali s sodelavci ali podporniki OF, o čemer priča primer Ide Rojko iz Svete Trojice in Franciške Kaučič iz Negove. Četniki so na svojo roko ropali živila pri kmetih, od koder so odnašali zlasti veliko mesa in zaseke. Zato so pri ljudeh začeli izgubljati podporo.

izdala sodelavce OF iz Lenarta³⁰. Konflikti so se še zaostriili, ko so partizani obsojili in usmrtili četniškega podpornika Janeza Zajca in za njim likvidirali še četnika Ivana Lešarja – Sultana iz Sv. Barbare (Korena)³¹.

Spopad med patruljo Lackovega odreda in četniki pri Tašnerju v Partinju

Konec leta 1944 in na začetku leta 1945 so se skupine Melaherjevih četnikov vse pogostejše gibale med Muro in Dravo v treh skupinah; druga skupina se je gibala v glavnem med Benediktom in Sveto Ano (Zgornja Ščavnica).³² Ta skupina je izvajala akcije ekonomskega značaja in je tudi sodelovala v znanem četniškem napadu na nemške orožnike pri Sveti Trojici³³. Štela je med 20 in 30 mož. Ljudje med partizani in četniki niso delali razlik in tudi odkritih konfliktov med njimi ni bilo vse do znanega spopada partizanov iz patrulje Lackovega odreda s četniki pri Tašnerju v Partinju 14. januarja 1945.³⁴ Domačini so ta dogodek sicer dobro poznali, a so o njem v glavnem molčali. Dogodka

³⁰ Ludvik Breznik, ki so mu pripadniki OF pripisovali vlogo pomembnega četniškega zaupnika, v četniškem gibanju ni imel vidnejše vloge. Ocene partizanskih obveščevalcev so bile pretirane in njegova usmrnitev je bila napaka. Važnejša je bila vloga Marije Vajngerl, ki je poleg sodelovanja s četniki delala še za gestapo.

³¹ Katja Zupanič, Četništvo na Štajerskem, Ljubljana 2008, 106.

³² ARS, III., Gradivo Ministrstva za notranje zadeve, Fond odsek OZNE za oblast Štajerske in Koroške.

³³ Katja Zupanič, Četništvo na Štajerskem, Ljubljana 2008, 121. Melaherjevi četniki so se konec leta 1944 spopadli z nemškimi orožniki v Sv. Juriju ob Ščavnici, v Sv. Petru in pri Sv. Trojici. Napada v Sv. Juriju in v Sv. Trojici so povojni kronisti dogajanja med okupacijo 1941–1945 pripisovali partizanom, kar seveda ni ustrezalo resnici. Četniki so napadli Nemce tudi v Košakih pri Mariboru. Tam je padel njihov borec Ivan Knuplež – Hanzi. Uspešen je bil tudi četniški napad na grad Hrastovec decembra 1944, med katerim so zaplenili veliko materiala iz tamkajšnjega bogato založenega skladišča.

³⁴ Katja Zupanič v svoji diplomski nalogi Četništvo na Štajerskem, ki jo je leta 2000 zagovarjala na Pedagoški fakulteti v Mariboru, navaja, da so pri Tašnerju v Partinju padli četniki Alojz Cvetko, Franc Lipovnik, Alojz Krajnc, Adolf Rojs in Slavko Neudauer od Svete Ane. Po navedbah štaba Lackovega odreda so pri Tašnerju v Partinju poleg pet četnikov ujeli še belogardista (to poimenovanje je seveda napačno, saj »bele garde« od jeseni 1943 ni bilo več. Njeni ostanki so se vključili v enote slovenskega domobranstva, ki so delovale vse do umika na Koroško v začetku maja 1945. Na slovenskem Štajerskem domobranstvo ni imelo svojih enot) in nekega dezerterja iz Lackovega odreda in nato vseh sedem ustrelili. Patrulja se je še nekaj časa zadrževala v Slovenskih goricah in se je šele 24. januarja 1945 vrnila na Kozjak. Lackov odred v boj proti četnikom v Slovenskih goricah ni poslal večje enote, ampak le patrulje, ki so imele tudi druge naloge. V poročilih štaba Lackovega odreda je le malo podatkov o spopadih med patruljami odreda in četniki. Poleg patrulj Lackovega odreda so se s temi vprašanji največ ubadali partizanski obveščevalci in aktivisti OF.

se spominjajo tudi njihovi starejši otroci. Antonija Šauperl iz Jurovskega dola se spominja: »Takrat sem bila »deca« in ata so nas vedno nagnali vstran, ko je prišel kdo iznenada potrkat na vrata. Strahoma smo »špegali« izza vrat, kaj se bo zgodilo. Ata so poskusili vsakega z nekim preprostim izgovorom odsloviti; včasih so terjali hrano, včasih prenočišče ali prevoz z voli ali spremstvo kam. Ata so se vedno poskusili izogniti, saj so vedno rekli, da je najboljša z »nikom nič met«. Meni se je zdaj zelo težko spomniti natančno, kaj se je točno kdaj dogajalo. To je taka zgodovina.

Nekega dopoldneva (bil je sneg), ne vem, bilo je bolj proti koncu vojne, pa smo bili priča dogodku, ko se je nemška patrolja ustavila pri nas doma in nemški oficir je hotel, da bi ata šli z njimi in pokazali, kje so doma Tašnerjevi. Ata so takoj vedeli, za kaj gre, saj smo vedeli, da se pri Tašnerjevih občasno zadržujejo četniki in partizani in da je nekdo očitno poslal patroljo tja. Ata so se znašli in rekli, da naj se ustavijo pri Petru Korošcu, kjer je bila nemška postojanka in jim bodo oni pokazali Tašnarjev dom, ker se od njih že dobro vidi. Potem pa smo z brega vsi gledali žalosten sprevod. »Dece« smo strahoma gledale in poslušale vpitje, ko so gnali po »partinjski grabi« (današnja partinjska cesta proti Hrastovcu) pet ljudi, jih vseskozi topli (najbrž za strah ljudem) vso pot in »se drli«. Potem sta dva obležala mrtva pri »Breznarjevem križu« ob partinjski cesti, trije pa v Holerjevem gozdu. Bili so zelo iznakaženi. Potem so jih odpeljali v Jurovski Dol, v mrtvašnico na pokopališču, kjer smo jih še hodili gledat. Ne spomnim se, kdo so bili, a strah nas je bilo. Zato se tega dogodka še vedno spomnim. Potem pa so jih pokopali tam ob mrtvašnici, kar pometali so jih v grob³⁵. Za nas, ki smo bili vzgojeni v nekem spoštovanju človeka, je bila to groza. Zato jaz vedno rečem: ljudje, ne veste, kaj je vojna. Takrat je vse drugače, človek je pripravljen izdati brata, da se reši, na koncu pa sta oba mrtva. Tudi tega se veliko spomnim, saj so prihajali k nam, npr. dva sinova mamine sestrčne iz Benedikta (Nande in Karl), ki sta bila vsak v svoji vojski, na koncu so oba ubili pri Hrastovcu. Jaz sem si upala kot deklica tudi stopiti zraven, saj sem nagnala enega saboterja, ki je mamo izsiljeval za meso in »špeh« (kible smo imeli vse zakopane), in sem vedela, da bo nekaj narobe, ko je na mizo postavil bombo in rekel, da bomo »šli vsi v luft«, če mu ne da zahtevanega. Prijela sem ga (najbrž mi je strah dal pogum) za ovratnik in ga nagnala iz hiše, naj si sam vrže bombo in odide od nas. Pa je šel. Ko danes razmišljam o tem, se sprašujem, od kod mi je bil pogum; najbrž me je bilo strah in sem se odločila podzavestno«³⁶. Spopad med četniki

³⁵ Grob ob nekdanji mrtvašnici na starem pokopališču v Jurovskem Dolu je bil po vojni zabetoniran.

³⁶ Pisna izjava Antonije Šauperl iz Jurovskega Dola, z dne 14. 2. 2024. Domačini so po vojni pripovedovali, da so se pri Tašnerju zbirali oboji, četniki in partizani, in včasih skupaj popivali ter igrali karte. Za četnike so vedeli tudi Nemci. Izjava Marije Šauperl iz Jurovskega Dola, z dne 14. 2. 2024.

in partizani v Partinju je ostal v spominu še nekaterih starejših domačinov iz tega konca zdajšnje občine Sv. Jurij v Slovenskih goricah. Rudi Tetičkovič iz Varde se še živo spominja tega spopada na domačiji Tašner³⁷. »*Družina Tašner je simpatizirala s partizani, ki so tam tudi večkrat prespali in bili deležni kakšne hrane. Četniki so imeli svojo postojanko tudi v zaselku Varda, ki je okoli 3 km oddaljen od Partinja, zato ni čudno, da so bili izdani. Že proti koncu vojne je prišlo do trdega spopada med četniki in partizani. Ne spomnim se, ali je bil kdo mrtev, bilo pa je precej ranjenih. Med njimi je bil možakar po priimku Gosak, ki mi je večkrat pripovedoval, kako se je rešil gotove smrti. Na dvorišču pri Tašnerju je bila ena lesena kad, ki si jo je med navzkrižnimi krogli poveznil nase in se na ta način rešil*«³⁸. Četniki so imeli eno od postojank tudi v Jančičevi viničariji; njihov zaupnik in podpornik pa je bil gostilničar Oto (Udo) Wergles v Jurovskem Dolu. Janez Bauman, st., iz Jurovskega Dola se je spominjal, da so bili ubiti četniki pri Tašnerju zmasakrirani, neprepoznalni; njihova trupla so bila naložena na kmečki voz in bila vsem domačinom na ogled. Iz Partinja so jih z vozom prepeljali do pokopališča, kjer so jih ob mrtvašnici zmetali v skupni grob in ga zasuli. Grob ni bil nikoli označen. O tem se je v Partinju in okolici po vojni govorilo potihoma in na skrivaj. Mladi o tem razen redkih izjem niso vedeli tako rekoč nič. Starši o tem niso upali javno govoriti³⁹. Ozadja tega spopada in usmrtitve ujetih četnikov še vedno niso docela pojasnjene. Zgodovinar iz Pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu dr. Marjan Linasi se je med raziskovanjem zgodovine druge svetovne vojne na Koroškem ukvarjal s to tematiko, saj je bil obveščevalec Romi doma s Koroške. »*Gre za našega domačina, partizana Mirka Tretjaka – Romija iz znane Tretjakove družine iz Trobelj, ki je bila vsa partizanska. Pred leti sem posnel dokumentarno-poučni film o Lackovem odredu z naslovom Znova na severni meji, a te zgodbe namerno nisem vključil ravno zato, ker o njej obstajajo različne verzije in je težko reči, katera je prava. Vsaj tri verzije obstajajo. Pri nas v vasi Vas od Radelj malo navzdol proti Mariboru živi partizan Ivan Zakeršnik, obveščevalec Lackovega odreda, ki je bil pred kratkim star 100 let in je še (upam vsaj, saj po predstavitvi filma še nisva govorila) zelo vitalen. On je nastopil v filmu kot glavni pričevalec, ki je vlekel rdečo nit skozi celoten film. On je bil zraven te patrolje, ki je šla v Slovenske Gorice (šla je patrolja in ne le Romi in potem za njim patrolja, kot, če se spomnim, piše Ladislav Grat – Kijev v knjigi V metežu). Romija so četniki ujeli, ga v kleti neke hiše, menda ravno pri Tašnerju, pretepali, potem pa so za njim prišli in ga rešili njegovi soborci. Ker*

³⁷ Danes tam domuje družina Irgolič.

³⁸ Rudi Tetičkovič, Varda, Jurovski Dol, pismo Marjanu Tošu, z dne 3. 4. 2024. Faksimile pisma je naslovnik posredoval tudi Muzeju narodne osvoboditve Maribor.

³⁹ Aleksander Purgaj, Jurovski Dol, z dne 28. 10. 2023.

je bil močno pretepen, so ga dali na nosila in ga nesli, s seboj pa vodili zajete četnike (vsi naj bi bili brez orožja). Vsakih 100 metrov, tako je povedal omenjeni borec, je Romi stopil z nosil in enega od njih ustrelil. Ko bi moral še zadnjega, je rekel: »Tebe pa ne bom, ker me nisi tepel.« V partizanskih verzijah seveda ni omenjeno, da bi bili te četnike mučili, jim iztaknili oči, jih »skalpirali«. Je pa grozljiv poboj četnikov omenil v nekem intervjuju v poznih letih tudi njihov poveljnik Jože Melaher – Zmagoslav s pripombo, da je to bila točka, od katere naprej ni bilo več mogoče brez boja proti partizanom. Izjavo tega partizana imam sicer posneto na nekem »surovcu«, ki bi ga moral poiskati. Poznal sem še enega partizana, ki je bil v tej patrulji, a je umrl že prej. Je pa omenjeni partizan v privatnem pogovoru omenil, da Romi odtlej ni bil več »čisto gladek«; da je po vojni s konjem prišel v kavarno Astorija v Mariboru in streljal v luster (za to dejanje je bil potem celo obsojen pred sodiščem in je kazen prestajal v taborišču Teharje potem, ko je to taborišče postalo kazenski zavod)⁴⁰.

Melaherjevi četniki so imeli v Slovenskih goricah med ljudmi veliko podporo zlasti na območju Bačkove med Benediktom in Sveto Ano. Na podpori so celo pridobivali, saj je bilo narodnoosvobodilno gibanje v teh krajih še leta 1944 slabo razvito oziroma ga praktično sploh ni bilo. Ljudem so četniki predstavljali boj za kralja Petra in za Jugoslavijo; govorili so o boju zoper nemške okupatorje,⁴¹ a nasprotovanja partizanom niso posebej poudarjali. Šele proti koncu vojne leta 1945 so začeli z gesli »Boj komunizmu«. Znali so tudi izkoristiti tradicionalno vernost ljudi na slovensko goriškem podežlju;

⁴⁰ Marjan Linasi, muzejski svetnik, Koroški pokrajinski muzej Ravne, Muzej Slovenj Gradec, pismo Marjanu Tošu z dne 10. 12. 2025. Za dragocene podatke in mnenja se mu najlepše zahvaljujem.

⁴¹ Melaherjevi četniki so dejansko izvedli oborožene napade na nemške orožniške postaje. Oktobra in novembra 1944 so namreč napadli orožnike v Malečniku, v Svetem Juriju ob Ščavnici in pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah. Te napade so četniki opravili zato, da bi si izboljšali svojo oborožitev, se oskrbeli s strelivom, in tudi zato, da bi si pridobili ljudi (prim. Milan Ževart, *Lackov odred 2 (Lackova četa, Lackov bataljon, Pohorski – Lackov odred)*, Maribor 1988, str. 466). O tem obširno piše tudi Janez Grum v zapisu Jože Melaher – Zmagoslav (prim. www.nszaveza.github.io/articles/ z dne 3. 10. 2020). Omenja, da so Melaherjevi četniki dočakali konec vojne v Zidanem Mostu, od koder so se pred partizani umikali na Koroško skozi Vojnik, Šoštanj, Slovenj Gradec, Dravograd, Labot, Grebinj do Št. Vida na Koroškem. Tam so se 12. maja 1945 predali britanski vojaškemu oblastem. Četnike so nato odpeljali v Beljak, kjer so Melaherju predlagali, naj se s svojimi borci vrne v Jugoslavijo. Predloga ni sprejel in je po srečnem naključju dosegel, da so jih 14. maja 1945 odpeljali proti Vidmu v Furlaniji. Del njegovih borcev je ostal na Koroškem in so jih Britanci poslali v Vetrinj, od tam pa so v sklopu vračanja pripadnikov enot protikomunističnega tabora v Jugoslavijo vrnili tudi preostale Melaherjeve četnike. Avtor ob tem izpostavlja, da so četniki delovali zlasti v Slovenskih goricah in pri ljudeh dvigovali narodno zavest. Leta 1965 je Melaher, ki je po begunstvu v Italiji odšel v ZDA, o dejavnosti četnikov obširneje pisal v članku »Četniki na Štajerskem« v koledarju Svobodne Slovenije za leto 1965.

gradili so v glavnem na podpori med preprostim kmečkim prebivalstvom. Gradili so na zaupnikih; literaturo in propagandni material so za delovanje v Slovenskih goricah dobivali tudi iz taborišča Strnišče, kar je bil del nemške propagande, ki je sodila v okvir sodelovanja med Nemci in četniki po januarju 1945.⁴² Zaradi zaostrenih razmer proti koncu vojne, razmaha narodnoosvobodilnega gibanja in vse hujših nemških porazov se je tudi položaj Melaherjevih četnikov poslabšal. Dezerterji iz nemške vojske so vse pogosteje odhajali v partizanske enote, saj so zveze med Pohorjem in Kozjakom ter Slovenskimi goricami že boljše delovale in patrulje Lackovega odreda iz Kozjaka so iz Slovenskih goric vodile novince v Lackov odred. Tudi nemške varnostne sile so ocenjevale, da se je položaj poslabšal in da bi jim sodelovanje s četniki koristilo. Zato so poskušali preko župana Šerbauma iz Št. Petra navezati stike z Melaherjem. Zanimivo je, da njegovi borci niso bili za sodelovanje z Nemci in so temu celo nasprotovali, a Melaher se je kljub temu odločil za srečanje z vodjem Štajerske domovinske zveze Franzem Steindlom na gradu Vurberk. Borcem je odločitev utemeljil z izgovorom, da »rešuje svoje borce in vaščane Št. Petra«. Pogovori so bili 30. januarja 1945; Melaherja sta spremljala

⁴² Sporazum med četniki in Nemci je bil sklenjen na gradu Vurberk v noči na 1. februar 1945. Bistvo sporazuma oziroma dogovora je bilo v tem, da bodo četniki sodelovali v bojih proti narodnoosvobodilnemu gibanju, Nemci pa bodo dovoljevali četniško dejavnost na Melaherjevem operativnem območju v Slovenskih goricah in na delu Dravskega polja in jih delno oskrbovali. Dne 5. februarja 1945 je Steindl napisal pisno poročilo generalu Rösenerju, v katerem mu je podrobno poročal, da se je 31. januarja 1945 sestal s poveljnikom štajerskih četnikov Melaherjem s skrivnim imenom Zmagoslav. Pogovor na gradu Vurberk je trajal kar šest ur. Melaher mu je povedal, da poveljuje enoti 90 četnikov, ki so predvsem dezerterji iz nemške vojske, kmečki in viničarski mladeniči iz Slovenskih goric. V krajšem času lahko mobilizira še preostale simpatizerje, tako da bi njegova enota narasla na 500 vojakov. Njegov cilj je borba za federativno jugoslovansko monarhijo s kraljem Petrom na čelu. Pripravljen se je spoprijeti s partizani na določenem delu ozemlja, predvsem pa bi pošiljal obveščevalne podatke in sodeloval v protiboljševistični propagandi s časopisom Kri in zemlja. Za boj proti partizanom mu je Steindl obljubil orožje, strelivo, obleko in hrano. Kot svojega nadrejenega v Ljubljani mu je Melaher omenil majorja Mirka Bitenca.

Melaher v svojih spominih navaja, da mu je Steindl ponudil podpis sporazuma o premirju in sodelovanju prek Šerbauma, župana Sv. Petra. Piše tudi, da so ga Nemci prisilili v ta sporazum, ker so mu zagrozili, da bodo starše vseh dezerterjev postrelili, hiše pa požgali. Ravno zato je na pritiske staršev in sorodnikov svojih vojakov nazadnje sklenil, da se sestane in sporazume s Steindlom. Navaja, da sta se sestala 12. januarja 1945 (Steindl navaja 31. januar!), s seboj pa je imel dva svoja vojaka kot priči, kurirja Marjana Frezeja – Zlatka, drugega pa prevajalca – podnarednika Rada. V Sv. Petru so četniki od januarja 1945 javno hodili po vasi v nemških uniformah (vsi so bili dezerterji iz nemške vojske), le na kapah so imeli kraljevo kokardo. Niso pa prejeli nemške pomoči, hrane in plač, kar pomeni, da so celo »zastonj« sodelovali z Nemci! Štajerska OZNA je ugotovila, da Melaher prikrito sodeluje tako z nemško vojaško obveščevalno službo Abwehr kot z gestapom.

Marjan Frece – Zlatko in Ignac Harb – Radoslav⁴³. Sklenjen je bil sporazum o medsebojnem nenapadanju in Melaherjeve čete so se lahko še naprej gibale na svojem omejenem območju Slovenskih goric in Dravskega polja. Četniki so od Nemcev dobili tudi opremo, orožje in strelivo, morali pa so varovati nekatere nemške objekte⁴⁴. Sporazum med četniki in Nemci so kmalu odkrili tudi partizanski obveščevalci, ki so sicer že ves januar in februar 1945 samokritično ugotavljali, »da z naše strani ni bilo proti Zmagoslavju še ničesar storjenega. Naši organi, predvsem mi v Slovenskih goricah, so delali le po liniji najmanjšega odpora. O kakem organiziranem ali načrtnem delu doslej tu ni bilo govora.«⁴⁵ Konflikti med četniki in patruljami Lackovega odreda so se nadaljevali. Februarja 1945 so partizani ubili četnika Adolfa Bračka – Dolfca. Nadaljevala so se tudi maščevalna osebna obračunavanja četnikov s sodelavci OF. Na kruti način so ubili Jožeta Glonarja, Franca Marka iz Hrence in Franca Kurnika iz Vodol⁴⁶. Konec februarja 1945 so se četniki spopadli s partizani na območju Benedikta in Svete Ane; postavljali so tudi zasede na cesti proti Lenartu. Ljudem so občasno tudi na silo jemali živež in izdajali potrdila, da jim bodo občinske oblasti povrnilo škodo. Novačili so nove pripadnike, v glavnem z območja Svete Ane, Benedikta in Negove. Dovoljenje za mobilizacijo od nemških oblasti je veljalo le do 1. marca 1945. Mobilizirali so 20 moških. Med ljudmi na terenu so počasi izgubljali podporo predvsem zaradi spoznanja domačega prebivalstva, da Melaher s svojimi pripadniki sodeluje z Nemci. Hudih kritik je bil večkrat deležen tudi Melaher sam, ki je na vse kritike odgovarjal z izgovorom, da je moral zaščititi slovensko prebivalstvo in da kljub sporazumu še vedno »zahtevajo obnovo kraljevine Jugoslavije. Spodnja Štajerska pa je del zedinjene Slovenije«. 9. marca 1945 so četniki v Ruperčah ubili Ido Rojko iz Sv. Trojice. V tem času so ljudje počasi spoznali razlike med četniki in navadnimi »skrivači«, ki so na veliko jemali živila in s takšnim ravnanjem škodili narodnoosvobodilnemu gibanju. Partizanski obveščevalci so zato proti koncu vojne opozarjali, da so »skrivači« kradli in ropali na račun partizanov.⁴⁷ Proti koncu vojne so se četniki pojavljali tudi v Kremberku in v

⁴³ Katja Zupanič, Četništvo na Štajerskem, Ljubljana 2008, 136.

⁴⁴ Ibid., 138. Po sporazumu z Nemci so četniki svoj štab premestili iz Celestrine v Trčovo, v hišo Nemca Albersberga.

⁴⁵ Gradivo ZZB NOV Lenart.

⁴⁶ Katja Zupanič, Četništvo na Štajerskem, Ljubljana 2008, 147. Marko in Kurnik sta bila partizanska zaupnika, oba pa so četniki pred smrtjo zverinsko mučili na domu Viktorja Ekselenskega.

⁴⁷ ARS, III., Gradivo Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, Štajerski VOS. Med »skrivači« so bili tudi partizanski dezertjerji in mobiliziranci v nemško vojsko, s katerimi je poskušal navezati stike Jože Melaher, organizator četništva na Štajerskem. Številčnost »skrivačev« so ocenjevali na okoli 300 do 400 mož. Med njimi je bilo tudi veliko tistih, ki so se skrivali pred Nemci, in takšnih, ki jih je bilo strah partizanske

Žicah. V svoje vrste so celo prisilno mobilizirali mlajše moške, sicer pa so bili pogosti primeri pijančevanja in ropanja na lastno pest. Znani so tudi primeri dezerterstva četnikov. Aprila 1945 je glavnina četnikov že zapustila Slovenske gorice, saj je to območje postalo frontno zaledje. Enota Jožeta Melaherja je bila po nemškem ukazu poslana na območje Zidani Most – Laško – Sevnica.⁴⁸ Od tam so se umikali proti Koroški skupaj s pripadniki nemških enot.

IZJAVA O RAZISKOVALNIH PODATKIH

Prispevek temelji na raziskovalnih podatkih, ki so javno dostopni oziroma shranjeni v javnem arhivu ali muzeju in so navedeni v poglavju Viri in literatura.

VIRI IN LITERATURA

Si - AS, III., Gradivo Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, Štajerski VOS SI-AS 1931, Dokumentacija SOVE, OD 3350, Jože Melaher, dokument I-06873

Arhiv ZZB NOV Lenart v Slovenskih goricah

Pepek in njegova osvobodilna vojska, Nedeljski Dnevnik, 6. 2. 2020.

STA

www.freeweb.t-2.net, z dne 4. 10. 2020

www.nszaveza.github.io/articles/

Ustni viri/izjave/.

† Marija Bračko, Maribor, 2000

mobilizacije, ki so jo v Slovenskih goricah izvajale patrulje Lackovega odreda. Problem skrivaštva so poskušali deloma reševati z organizirano mobilizacijo in odhodom teh ljudi v partizanske enote, kar pa ni bilo enostavno, saj niso delovale učinkovite zveze s Pohorjem in Kozjakom. Po nemških podatkih naj bi četniške enote šteje okoli 220 pripadnikov.

⁴⁸ Dne 3. aprila 1945 so se Melaherjevi četniki še zadnjič zbrali v Sv. Petru. Iz Domžal so se nameravali umakniti v Italijo k zaveznikom. Dne 6. aprila 1945 se je Melaher v Ljubljani (prvič) srečal z generalom Ivanom Prezljem – Andrejem, ki mu je ukazal, da s svojo 3. planinsko brigado (tudi Dravski odred) zaščiti železniško križišče Zidani Most – Sevnica – Laško. Dejansko je šlo za ukaz SS generala Erwina Rösenerja. Nejevoljni četniki so ostali na tem območju vse do 7. maja 1945, ko je Melaher odšel v Ljubljano, vendar je svojega nadrejenega poveljnika, podpolkovnika Mirka Bitenca, našel že v Kranju, na begu. Takoj se je vrnil v Laško in 8. maja 1945 organiziral samostojen pohod na Koroško, kamor so prispeli 12. maja 1945.

Britanske oblasti so 27. maja 1945 s Koroške vrnile jugoslovanskim oblastem 121 slovenskih četnikov.

† Barbara Toš, Zg. Verjane, Sv. Trojica, 2000

† Vida Brumen, Lenart, 2000

Emilija Zakelšek, Lenart, 2000, 2001, 2020

Rudi Tetičkovič, Varda, 2024

Antona Šauperl, Jurovski Dol, 2024

Marija Šauperl, Jurovski Dol, 2024

Franc Fekonja, Lenart, 2023, 2024

Ludvik Kramberger, Gornja Radgona, 2025

Literatura

Božo Repe, S puško in knjigo, Ljubljana 2015

Božo Repe, Mimo odprtih vrat, Ljubljana 1988

Vida Deželak Barič, Zaključno poročilo o rezultatih ciljnega raziskovalnega projekta, INZ Ljubljana, 2012

Nemška mobilizacija Slovencev v drugi svetovni vojni, Zveza društev mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko 1941–1945, Celje 2001.

Resnice o novejši slovenski zgodovini (ur. Ludvik Puklavec), Zveza društev mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko, Celje 2005.

Ljuba Dornik Šubelj, OZNA in prevzem oblasti 1944 – 46, Ljubljana 2013

Katja Zupanič, Četništvo na Slovenskem, Ljubljana 2008.

Richard Holmes, 2. svetovna vojna, Veliki ilustrirani vodnik, Ljubljana 2015.

Marjan Toš, Žrtve vojne 1941–1945 in zaradi nje na območju UE Lenart, Lenart 2014.

Marjan Žnidarič, Okupacijska uprava v slovenski Štajerski 1941, Lex localis, letnik II, št. 1., Ljubljana 2004.

Marjan Žnidarič, Do pekla in nazaj, Maribor 1997

Milan Ževart, Lackov odred 2 (Lackova četa, Lackov bataljon, Pohorski – Lackov odred), Maribor 1988

Mirko Fajdiga, Pohorski partizani, Maribor 1985

Ljuba Dornik Šubelj, Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo, Ljubljana 1999

Tone Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941 – 1945, Ljubljana 1968

Karel Forte-Marko Selin, Nič več strogo zaupno, I. – II., Ljubljana 1978

Vladimir Vauhnik, Nevidna fronta, Svobodna Slovenija, 1965

Vladimir Vauhnik, Pod krinko, Med izdajalci, vohuni in junaki, Ljubljana 2017

Marijan F. Krajnc, Slobodan Kljakić, Plava garda, Poveljnikovo zaupno poročilo, Ljubljana-Beograd, 2006.

Marijan F. Krajnc, Štajerski četniki – Nemški kolaboranti, Nedeljski Dnevnik 2007.

Marijan F. Krajnc, Četniški zločin v Prlekiji 1944, Zgodovinski listi, Ljutomer 1/2011

ČETNIKI JOŽETA MELAHERJA – ZMAGOSLAVA V SLOVENSKIH GORICAH

Povzetek

Delovanje četnikov Jožeta Melaherja – Zmagoslava v okupirani slovenski Štajerski je ena od značilnosti narodnoosvobodilnega gibanja v tej pokrajini med nemško okupacijo 1941–1945. Pojav četnikih skupin v delu okupirane Štajerske (del Dravskega polja in Slovenskih goric) pa ne predstavlja državljanske vojne, saj je Jože Melaher kot ustanovitelj in voditelj četnikov po nemški okupaciji aprila 1941 vse do julija 1942 sodeloval v OF. Bil je narodno zavedni častnik poražene jugoslovanske kraljeve vojske in zagovornik monarhije, ki se ni strinjal z delovanjem in programskimi cilji komunistov. Zato je začel poleti 1943 snovati četniške skupine okoli Sv. Petra (Malečnika) in vanje vključeval tudi dezerterje iz nemške vojske in nekatere skrivače na podežlju. Gledano s širšega aspekta narodnoosvobodilnega gibanja Melaherjevi četniki ne po številu in tudi ne po pomenu niso predstavljali pomembne sile. Melaher se je tudi izogibal spopadom med četniki in partizani in je celo napadel tri nemške orožniške postaje leta 1944. Ljudje med partizani in četniki niso delali razlik vse do sporazuma četniškega vodje Jožeta Melaherja Zmagoslava z vodjo Štajerskem domovinske zveze na Spodnjem Štajerskem Franzem Steindlom konec januarja 1945 na gradu Vurberk. Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Štajerskem je četniško gibanje precenjevalo in zmotno ocenjevalo njegov obseg. V boj zoper četnike so pošiljali patrulje Lackovega odreda, ki so med ljudmi poskušale krepiti zaupanje v osvobodilno gibanje in v OF. Melaherjevi četniki so bili del protikomunističnih oboroženih formacij, vendar daleč od vpliva in pomena, kakršnega je imelo slovensko domobranstvo. Štajerski četniki tudi niso imeli podpore med duhovniki in v vodstvu mariborske škofije. Škof Ivan Jožef Tomažič je bil namreč prepričan, da je vsako razdvajanje naroda in vsako ločevanje duhov zaradi različnega svetovnega nazora lahko pogubno. Takšno držo je škof Tomažič pokazal že takoj po okupaciji in ni podprl organizacije protikomunističnih oboroženih skupin po zgledu iz Ljubljanske pokrajine.

CHETNIKS OF JOŽE MELAHER – ZMAGOSLAV IN THE SLOVENSKA GORICE

Summary

The activities of the Chetniks led by Jože Melaher – Zmagoslav in occupied Slovene Styria constitute one of the features of the national liberation movement in this region during the German occupation between 1941 and 1945. The emergence of Chetnik groups in parts of occupied Styria (the Drava Plain and the Slovenske gorice) does not, however, represent a civil war, since Jože Melaher, as the founder and leader of the Chetniks, cooperated with the Liberation Front (OF) from the German occupation in April 1941 until July 1942. He was a nationally conscious officer of the defeated Yugoslav Royal Army and an advocate of the monarchy who disagreed with the activities and programmatic goals of the Communists. Consequently, in the summer of 1943 he began to organize Chetnik groups in the area around Št. Peter (Malečnik), recruiting deserters from the German army as well as some individuals hiding in the countryside. Viewed from the broader perspective of the national liberation movement, Melaher's Chetniks did not represent a significant force, either in terms of numbers or importance. Melaher also avoided clashes between Chetniks and Partisans and even attacked three German gendarmerie stations in 1944. The local population did not distinguish between Partisans and Chetniks until the agreement concluded at the end of January 1945 at Vurberk Castle between the Chetnik leader Jože

Melahr – Zmagoslav and Franz Steindl, the head of the Styrian Homeland League in Lower Styria. The leadership of the national liberation movement in Styria overestimated the Chetnik movement and misjudged its scope. Patrols of Lacko's Detachment were dispatched against the Chetniks, aiming to strengthen public trust in the liberation movement and the Liberation Front. Melahr's Chetniks formed part of the anti-communist armed formations, but were far from attaining the influence and significance of the Slovene Home Guard. The Styrian Chetniks also lacked support among the clergy and within the leadership of the Maribor diocese. Bishop Ivan Jožef Tomažič believed that any division of the nation and any separation of minds based on differing worldviews could be disastrous. He had demonstrated this stance immediately after the occupation and did not support the organization of anti-communist armed groups modeled on those in the Ljubljana Province.

JOŽE MELAHERS CHETNIKERS – SIEG IN SLOVENSKE GORICE

Zusammenfassung

Die Aktivitäten der Tschetniks von Jože Melahr - Zmagoslav in der besetzten slowenischen Steiermark sind ein charakteristisches Merkmal der nationalen Befreiungsbewegung in dieser Region während der deutschen Besatzung von 1941 bis 1945. Das Auftreten von Tschetnik-Gruppen in Teilen der besetzten Steiermark (Teile des Drau-Tals und Slovenske Gorice) ist nicht auf einen Bürgerkrieg zurückzuführen, da Jože Melahr als Gründer und Anführer der Tschetniks nach der deutschen Besetzung von April 1941 bis Juli 1942 an der Organisation für Befreiung (OF) teilnahm. Er war ein nationalbewusster Offizier der besiegten jugoslawischen Armee und ein Anhänger der Monarchie, der die Aktionen und programmatischen Ziele der Kommunisten ablehnte. Daher begann er im Sommer 1943, um Št. Peter (Malečnik) Tschetnik-Gruppen zu bilden, denen er auch Deserteure der deutschen Armee und einige im Umland Untergetauchte anschloss. Im Kontext der nationalen Befreiungsbewegung betrachtet, stellten Melahers Tschetniks weder zahlenmäßig noch inhaltlich eine bedeutende Streitmacht dar. Melahr vermied zudem Zusammenstöße zwischen Tschetniks und Partisanen und griff 1944 sogar drei deutsche Waffenlager an. Bis zur Übereinkunft zwischen dem Tschetnik-Anführer Jože Melahr Zmagoslav und dem Vorsitzenden des Steirischen Heimatvereins in der Untersteiermark, Franz Steindl, Ende Januar 1945 auf Schloss Vurberk wurde nicht zwischen Partisanen und Tschetniks unterschieden. Die Führung der nationalen Befreiungsbewegung in der Steiermark überschätzte die Tschetnik-Bewegung und verkannte deren Ausmaß. Patrouillen des Lacko-Detachements wurden zur Bekämpfung der Tschetniks entsandt, die versuchten, das Vertrauen der Bevölkerung in die Befreiungsbewegung und die Ordensorganisation zu stärken. Melahers Tschetniks gehörten zwar zu den antikomunistischen bewaffneten Formationen, waren aber weit entfernt vom Einfluss und der Bedeutung der slowenischen Heimwehr. Auch im Klerus und in der Diözese Maribor fanden die steirischen Tschetniks keine Unterstützung. Bischof Ivan Jožef Tomažič war überzeugt, dass jede Spaltung der Nation und jede Entfremdung aufgrund unterschiedlicher Weltanschauungen verheerende Folgen haben könnte. Bischof Tomažič zeigte diese Haltung unmittelbar nach der Besetzung und unterstützte nicht die Bildung antikomunistischer bewaffneter Gruppen nach dem Vorbild der Provinz Ljubljana.